અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

અનામત રાખ્યા તારીખ : ૦૩/૧૨/૨૦૨૫

જાહેર કર્યા તારીખ : ૧૧/૧૨/૨૦૨૫

ગુજરાત હાઇકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૧૪૮/૨૦૨૫
ઇન આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન/૧૨૬૧/૨૦૨૩
વિથ
સિવિલ એપ્લિકેશન (સ્ટે માટે) નં. ૧/૨૦૨૫
ઇન આર/લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૧૪૮/૨૦૨૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ. એસ. સુપેહિયા **સહી/–**

સાથે

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી અનિરુદ્ધ પી. માયી **સહી/–**

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી પ્રણવ ત્રિવેદી **સહી/–**

==========

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના

==========

ડો. ઈન્દ્રનીલ બંદોપાધ્યાય

વિરુદ્ધ

ઈન્સ્ટીટ્યુટ ફોર પ્લાઝમા રિસર્ચ અને અન્ય

==========

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ તરફથી શ્રી આલોક એમ. ઠક્કર(૬૫૧૦) સાથે સિનિયર એડવોકેટ શ્રી અસીમ પંડ્યા.

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧, ૨, ૩, ૪ તરફથી એમ. આર. ભટ્ટ એન્ડ કંપની(૫૯૫૩) વતી શ્રી મુંજાલ એમ. ભટ્ટ(૮૨૮૩) અને સુશ્રી ખુશી મહેતા.

સામાવાળા(ઓ) નં. ૫, ૬ તરફથી શ્રી હર્ષિલ ડી. શુક્લા(૬૧૫૮)

==========

કોરમ: **માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ. એસ. સુપેહિયા**
અને
માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી અનિરુદ્ધ પી. માયી
અને
માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી પ્રણવ ત્રિવેદી

સી.એ.વી. ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ. એસ. સુપેહિયા દ્વારા)

૧. આ અદાલતની ડિવિઝન બેંચે, ગુજરાત હાઇકોર્ટ રૂલ્સ, ૧૯૯૩ ના નિયમ ૫ હેઠળ, કાયદાનો નીચે મુજબનો પ્રશ્ન લાર્જર બેંચને સંદર્ભિત કરેલ છે:

"શું સામાવાળા – ઇન્સ્ટીટ્યુટ ફોર પ્લાઝમા રિસર્ચને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થ હેઠળ 'રાજ્ય' કહી શકાય?"

કાયદાનો ઉપરોક્ત પ્રશ્ન ૨૦૨૫ (૨) જી.એલ.એચ. ૫૮૫ માં રિપોર્ટ થયેલ હિમાંશુ દિનેશચંદ્ર પારેખ વિ. ઇન્સ્ટીટ્યુટ ફોર પ્લાઝમા રિસર્ચ અને અન્ય ના કેસમાં ડિવિઝન બેંચના તારીખ ૦૪.૦૪.૨૦૨૫ ના ચુકાદાના નિર્ણયમાંથી ઉદ્ભવે છે, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ઇન્સ્ટીટ્યુટ ફોર પ્લાઝમા રિસર્ચ (આઇ.પી.આર.) એ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળ "રાજ્ય" નથી.

<u>અપીલકર્તા તરફે રજૂઆતો</u>

૨. અપીલકર્તા તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી પંડ્યાએ એવી રજૂઆત કરી છે કે સામાવાળા નં. ૧–ઇન્સ્ટીટ્યુટ ફોર પ્લાઝમા રિસર્ચ (આઇ.પી.આર.) હેઠળ સાયન્ટિફિક ઓફિસર તરીકે સેવા આપતા અપીલકર્તા, ઓડિટ વાંધાના આધારે પગારની વસૂલાત અને પુનઃ નિર્ધારણ સંબંધિત દાદ માંગે છે, અને તેમણે પગારના પુનઃ નિર્ધારણ તથા વધારાના પગારની વસૂલાતના નિર્ણયને પડકાર્યો છે, જે શીર્ષકવાળી અપીલનો વિષય છે.

૩. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે હિમાંશુ દિનેશચંદ્ર પારેખ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ડિવિઝન બેંચે, પ્રદીપ કુમાર બિસ્વાસ વિ. ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ કેમિકલ બાયોલોજી અને અન્ય, (૨૦૦૨) ૫ એસ.સી.સી. ૧૧૧ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય તેમજ અન્ય નિર્ણયો પર આધાર રાખીને એવું ઠરાવ્યું છે કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. એ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થ હેઠળ "રાજ્ય" નથી, જે ભૂલભરેલું છે.

૪. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે હિમાંશુ દિનેશચંદ્ર પારેખ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ડિવિઝન બેંચે સદર સંસ્થાના બાય–લોઝ અને ભંડોળની ઝીણવટભરી તપાસ કર્યા વિના મુખ્યત્વે તેના પર પોતાનો અભિપ્રાય આધારિત રાખ્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કેન્દ્ર સરકાર સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ને કઈ હદ સુધી ભંડોળ પૂરું પાડે છે તે દર્શાવતી કોઈ બાબત રેકોર્ડ પર નથી તેવું અવલોકન કરીને, અને સામાવાળા–આઇ.પી.આર. દ્વારા ઘડવામાં આવેલા બાય–લોઝના આધારે, ડિવિઝન બેંચ એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે સદર સંસ્થા પર રાજ્યના કોઈપણ નિયમનકારી નિયંત્રણનો કોઈ સંકેત નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, બાય–લોઝને તેના સાચા પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂલવ્યા વિના, એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં આવ્યો છે કે કેન્દ્ર સરકારનું કાર્યાત્મક, નાણાકીય અને વહીવટી નિયંત્રણ વ્યાપક નથી અને વધુમાં વધુ તે નિયમનકારી સ્વરૂપનું કહી શકાય, કારણ કે કેન્દ્ર કે સંઘ સરકાર

સદર સંસ્થાના રોજેરોજના સંચાલનમાં દખલ કરતી નથી. વધુમાં, તેમણે એવી રજૂઆત કરી છે કે ડિવિઝન બેંચ એ હકીકતથી પ્રભાવિત થઈ હતી કે, એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલ્સ એક્ટ, ૧૯૮૫ ની કલમ ૧૪ હેઠળ આઇ.પી.આર. સરકાર દ્વારા સંચાલિત અને નિયંત્રિત સોસાયટી હોવાનું અધિસૂચિત કરતું કોઈ જાહેરનામું બહાર પાડવામાં આવ્યું ન હોવાથી, તેને સેન્ટ્રલ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ લાવી શકાય નહીં, જે ભૂલભરેલું છે.

૫. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી પંડ્યાએ એવી રજૂઆત કરી છે કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના દાયરામાં આવે છે તે સ્થાપિત કરતો સૌથી મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ ભારતના ગેઝેટમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ તારીખ ૩૦.૧૦.૧૯૯૬ નો ઠરાવ છે, જે જાહેરનામાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ ઠરાવ દ્વારા, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એટોમિક એનર્જી (ડી.એ.ઇ.) એ તારીખ ૦૧.૧૦.૧૯૯૬ થી ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી પાસેથી સામાવાળા–આઇ.પી.આર. નો વહીવટી અંકુશ સંભાળી લીધો હતો, અને આ બાબત સામાવાળા–આઇ.પી.આર. પર ડી.એ.ઇ. નું સીધું નિયંત્રણ સ્થાપિત કરે છે, જેથી એવો સંકેત મળે છે કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. એ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થ હેઠળ "રાજ્ય" છે.

૬. તારીખ ૦૫.૦૫.૨૦૨૫ સુધી સુધારેલા ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા (એલોકેશન ઓફ બિઝનેસ) રૂલ્સ, ૧૯૬૧ નો પણ સંદર્ભ આપવામાં

આવ્યો છે, અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આઇ.પી.આર., ગાંધીનગરના કર્મચારીઓને લગતી તમામ બાબતો ડી.એ.ઇ. ના નિયંત્રણ હેઠળ છે, કે જેના હેઠળ અપીલકર્તા ફરજ બજાવી રહ્યા છે. તેમણે વધુમાં એવી રજૂઆત કરી છે કે સદર બિઝનેસ રૂલ્સમાં સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે આઇ.પી.આર. સહિતની સંસ્થાઓ આ વિભાગનો એક અભિન્ન અંગ છે, કારણ કે આ સંસ્થાઓ અને વિભાગના રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ યુનિટ્સ વચ્ચે સતત વધતી સુમેળતા (સિર્નજી) અસ્તિત્વ ધરાવે છે.

૭. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી પંડ્યાએ આઇ.પી.આર. ના બાય–લોઝની વિવિધ જોગવાઇઓ અને ક્લોઝનો પણ સંદર્ભ લીધો છે અને એવી રજૂઆત કરી છે કે ક્લોઝ ૧.૧ સ્પષ્ટ કરે છે કે બાય–લોઝ કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી પછી જ અમલમાં આવી શકે છે, જેનો અર્થ, ક્લોઝ ૩(એચ) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ, ડી.એ.ઇ. દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતી ભારત સરકાર થાય છે. તેમણે ગવર્નિંગ કાઉન્સિલની રચનાનો વધુમાં સંદર્ભ આપ્યો છે, જેમાં ચેરપર્સન (સચિવ, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એટોમિક એનર્જી), કો–ચેરપર્સન (સંસ્થાના નિયામક), અને રાજ્ય સરકારના પ્રતિનિધિઓ (સચિવ, શિક્ષણ, વિજ્ઞાન અને પ્રૌદ્યોગિકી વિભાગ, ગુજરાત સરકાર) સાથે ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી, ભારત સરકાર દ્વારા નામાંકિત વૈજ્ઞાનિકો અને અન્ય વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. તેમણે બાય–લોઝના ક્લોઝ ૧૮ ના

સબ–ક્લોઝ ૯ નો પણ સંદર્ભ આપ્યો છે અને રજૂઆત કરી છે કે વૈજ્ઞાનિક, તકનીકી અથવા ફેકલ્ટી કર્મચારીઓની બઢતી સમાવવા માટે જગ્યાઓનું નિર્માણ ડી.એ.ઈ. ને ભલામણ કર્યા પછી નિયામક/કાઉન્સિલ દ્વારા જ મંજૂર કરી શકાય છે. ક્લોઝ ૧૮ ના સબ–ક્લોઝ ૧૨ નો વધુ સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે, જે એવી જોગવાઈ કરે છે કે રોજગાર માળખા, પગાર ધોરણો અપનાવવા, ભથ્થાં અને તેના સુધારા તેમજ જગ્યાઓ ઊભી કરવા સંબંધિત દરખાસ્તો માટે ભારત સરકારની પૂર્વ મંજૂરી જરૂરી છે. તેમણે ક્લોઝ ૧૮ ના સબ–ક્લોઝ ૧૩ નો પણ સંદર્ભ આપ્યો છે, જે એવી શરત નિર્ધારિત કરે છે કે સદર સંસ્થાના તમામ કર્મચારીઓની બઢતી અને બઢતીની મંજૂરી, જ્યાં ગવર્નિંગ કાઉન્સિલ નિમણૂક સત્તાધિકારી છે, તે સંસ્થાની બઢતી નીતિ મુજબ સંબંધિત પ્રક્રિયાઓ અને ધોરણોને આધીન રહેશે. તેમણે ૨૦૧૫ ના સુધારા અધિનિયમ દ્વારા સુધારેલા એટોમિક એનર્જી એક્ટ, ૧૯૬૨ અને તેની કલમ ૩(એ) તથા કલમ ૨૦ ની જોગવાઈઓનો પણ સંદર્ભ આપ્યો છે. એટોમિક એનર્જી એક્ટ, ૧૯૬૨ ની કલમ ૨૦ પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી શોધો તેમજ આવી શોધોના પેટન્ટ પર ડી.એ.ઈ. નું નિયંત્રણ છે.

૮. વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી પંડ્યા દ્વારા છેલ્લે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ૧૦૦%

ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે અને તેથી, તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થ હેઠળ "રાજ્ય" છે.

<u>સામાવાળા – આઇ.પી.આર. તરફે રજૂઆત</u>

૯. ઉપરોક્ત રજૂઆતોના જવાબમાં, સામાવાળા–આઇ.પી.આર. તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભટ્ટે એવી રજૂઆત કરી છે કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. એ "રાજ્ય" નથી તેવો ડિવિઝન બેંચ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલો અભિપ્રાય હિમાંશુ દિનેશચંદ્ર પારેખ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં પ્રદીપ કુમાર બિસ્વાસ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયને લાગુ કરીને બરાબર રીતે લેવામાં આવ્યો છે. તેમણે વધુમાં એવી રજૂઆત કરી છે કે ડિવિઝન બેંચે નાણાકીય પાસા તેમજ આઇ.પી.આર. ને સેન્ટ્રલ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલના દાયરામાં લાવવા માટે સરકાર દ્વારા સંચાલિત અને નિયંત્રિત સંસ્થા જાહેર કરતા એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલ્સ એક્ટ, ૧૯૮૫ ની કલમ ૧૪ હેઠળ કેન્દ્ર સરકારના જાહેરનામાના અભાવના પાસા પર પણ વિચારણા કરી છે.

૧૦. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ભટ્ટે પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, ચંદર મોહન ખન્ના વિ. નેશનલ કાઉન્સિલ ઓફ એજ્યુકેશનલ રિસર્ચ એન્ડ ટ્રેનિંગ અને અન્ય, (૧૯૯૧) ૪ એસ.સી.સી. ૫૭૮ ના કેસમાં અને ટેકરાજ વાસંદી ઉર્ફે કે.એલ. બસંધી વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય, (૧૯૮૮) ૧ એસ.સી.સી. ૨૩૬ ના કેસમાં આપેલા સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓ

પર આધાર રાખ્યો છે. બિઝનેસ રૂલ્સ, ૧૯૬૧ નો સંદર્ભ આપતાં અને તેમાં દર્શાવેલ નવ સંસ્થાઓના સંદર્ભમાં, કે જેમાં સામાવાળા–આઇ.પી.આર. તેમજ એટોમિક એનર્જી એજ્યુકેશનલ સોસાયટી (એ.ઇ.ઇ.એસ.), મુંબઈનો સમાવેશ થાય છે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આંધ્રપ્રદેશ હાઇકોર્ટે એટોમિક એનર્જી એજ્યુકેશનલ સોસાયટી, મુંબઈ વિ. જી. લક્ષ્મી અને અન્ય, ૨૦૦૬ લેબ આઈ.સી. ૧૯૫૩ ના કેસમાં, પટના હાઇકોર્ટના ચુકાદા પર આધાર રાખીને એવું ઠરાવ્યું છે કે સદર સોસાયટી 'રાજ્ય' નથી અને તેથી, એવી અરજ કરવામાં આવે છે કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ના કેસમાં પણ આવો જ અભિપ્રાય અપનાવવામાં આવે.

૧૧. બાય–લોઝની વિવિધ જોગવાઈઓનો પણ સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો છે અને એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે વાસ્તવમાં, એવું કહી શકાય નહીં કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ના કારભાર પર ડી.એ.ઇ. નું સંપૂર્ણ અને ઊંડું નિયંત્રણ છે. તેમણે એવી રજૂઆત કરી છે કે જોકે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ભારત સરકારના ડી.એ.ઇ. પાસેથી ૧૦૦% ગ્રાન્ટ મેળવે છે, તેમ છતાં ભંડોળનો ઉપયોગ તેની જરૂરિયાત મુજબ કરવામાં આવે છે, અને આવા ભંડોળના ખર્ચ અથવા ઉપયોગ વિશે ડી.એ.ઇ. ને ખુલાસો આપવાની કોઈ જરૂર નથી; તેથી, એવું કહી શકાય નહીં કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. પર ડી.એ.ઇ. નું સંપૂર્ણ અને વ્યાપક નિયંત્રણ છે. આમ, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ભારતના

બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થ હેઠળ આવતું નથી અને તેને 'રાજ્ય' અથવા તેનું માધ્યમ ગણી શકાય નહીં.

<u>વિશ્લેષણ</u>

૧૨. અમે સંબંધિત પક્ષકારો તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રીઓને લંબાણપૂર્વક સાંભળ્યા છે અને તેમના દ્વારા દર્શાવવામાં આવેલા દસ્તાવેજોનું પણ અવલોકન કર્યું છે.

૧૩. ઉપર જણાવ્યા મુજબનો આ મુદ્દો, કાયદાનો પ્રશ્ન ઘડવા માટે લાર્જર બેંચને સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યો છે: "શું સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થ હેઠળ 'રાજ્ય' કહી શકાય કે નહીં?" નીચે મુજબની હકીકતો નિર્વિવાદ છે અને રેકોર્ડ પરથી સ્થાપિત થાય છે:

(એ) સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ને ભારત સરકારના ડી.એ.ઇ. દ્વારા ૧૦૦% ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે.

(બી) સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ભારત સરકારના ડી.એ.ઇ. નો એક અભિન્ન અંગ પણ છે.

(સી) બાય–લોઝ મુજબ, વધુ ખાસ કરીને ક્લોઝ ૧.૧ મુજબ, સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ના બાય–લોઝ કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી પછી જ અમલમાં આવે છે.

(ડી) મિલકતોનું નિહિત હોવું ભારત સરકારના ડી.એ.ઇ. પાસે છે.

(ઇ) ગવર્નિંગ કાઉન્સિલમાં ૧૦ સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે, જે પૈકી ૦૮ ભારત સરકારના ડી.એ.ઇ. ના છે, અને માત્ર ૦૨, એટલે કે સદર સંસ્થા (આઇ.પી.આર.) ના ડીન (આર એન્ડ ડી) અને રજિસ્ટ્રાર/ચીફ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ઓફિસર, ભારત સરકારના ડી.એ.ઇ. ના નથી.

(એફ) રોજગાર માળખું, એટલે કે પગાર ધોરણો અપનાવવા, ભથ્થાં, તેનું પુનરાવર્તન અને જગ્યાઓ ઊભી કરવાની કામગીરી ભારત સરકારની પૂર્વ મંજૂરી વિના હાથ ધરી શકાતી નથી.

(જી) સદર સંસ્થાના તમામ કર્મચારીઓની સેવાની શરતો, જોકે તેના પોતાના વર્તણૂક અને શિસ્તના નિયમો દ્વારા સંચાલિત થાય છે, તેમ છતાં તે સેન્ટ્રલ સિવિલ સર્વિસ (કન્ડક્ટ) રૂલ્સ, ૧૯૬૪ અને સેન્ટ્રલ સિવિલ સર્વિસ (ક્લાસિફિકેશન, કંટ્રોલ એન્ડ અપીલ) રૂલ્સ, ૧૯૬૫ ને અનુરૂપ અપનાવવામાં આવેલી છે.

(એચ) બાય–લોઝના પ્રકરણ ૭ માં પૂરી પાડવામાં આવ્યા મુજબ સેવા નિયમો જેવા કે ફંડામેન્ટલ રૂલ્સ, સપ્લીમેન્ટરી રૂલ્સ, ટ્રાવેલિંગ એલાઉન્સ રૂલ્સ, લીવ ટ્રાવેલ કન્સેશન રૂલ્સ, પેન્શન રૂલ્સ વગેરે ભારત સરકારના નિયમો મુજબ સંચાલિત થાય છે.

(આઇ) પ્રકરણ ૭ માં બાય–લોઝના ક્લોઝ ૪૦ મુજબ, એસ.સી./એસ.ટી./ઓ.બી.સી. અને દિવ્યાંગ વ્યક્તિઓ માટે અનામત

ભારત સરકારના નિયમો અને હુકમો દ્વારા સંચાલિત થાય છે.

(જે) બાય–લોઝના ક્લોઝ ૫૨ મુજબ, કાઉન્સિલે સદર સંસ્થાની કામગીરી અંગેનો વાર્ષિક અહેવાલ ભારત સરકારને રજૂ કરવો ફરજિયાત છે, જેમાં સંબંધિત નાણાકીય વર્ષને લગતા હિસાબોનું ઓડિટ થયેલ પત્રક સમાવિષ્ટ છે.

(કે) બાય–લોઝના ક્લોઝ ૫૮ મુજબ, જે બચાવ કલમ છે, સરકાર અથવા વિભાગના કોઈપણ નિર્દેશો સદર સંસ્થા પર બંધનકર્તા રહેશે અને સંસ્થાના બાય–લોઝ, સ્ટેચ્યુટ્સ અથવા નિયમોની કોઈપણ જોગવાઈ પર તેની સર્વોપરી અસર રહેશે.

(એલ) સદર સંસ્થાનું નિર્માણ કેન્દ્ર સરકારના ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું, અને સત્તાવાર ગેઝેટમાં પ્રસિદ્ધ તારીખ ૩૦.૧૦.૧૯૯૬ ના ઠરાવ દ્વારા, ડી.એ.ઈ. એ સામાવાળા–આઈ.પી.આર. નો વહીવટી અંકુશ મેળવ્યો હતો અને ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી પાસેથી તેનું હસ્તાંતરણ કર્યું હતું.

૧૪. ઉપરોક્ત પરિમાણોને ધ્યાનમાં રાખીને, હવે આપણે કાનૂની પૂર્વચુકાદાઓની તપાસ કરીશું. ડિવિઝન બેંચે, હિમાંશુ દિનેશચંદ્ર પારેખ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, પ્રદીપ કુમાર બિસ્વાસ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેંચના નિર્ણયના રેશિયોને લાગુ

કર્યો છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે કાઉન્સિલ ફોર સાયન્ટિફિક એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ રિસર્ચ (સી.એસ.આઇ.આર.) બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળ "રાજ્ય" અથવા "અન્ય સત્તામંડળ" ના અર્થમાં આવશે નહીં.

૧૫. સંક્ષિપ્તમાં જણાવીએ તો, સી.એસ.આઇ.આર. "રાજ્ય" નથી તેવું ઠરાવવા માટે બંધારણીય બેંચે નીચે મુજબના પરિબળોની તપાસ કરી હતી:

(એ) ભારત સરકાર દ્વારા ૭૦% ભંડોળ. ભારત સરકારની પૂર્વ મંજૂરી/સંમતિ/મંજૂરી વિના દાન અને ભેટ સ્વીકાર્ય છે.

(બી) સંચાલક મંડળ સંપૂર્ણપણે સરકારી નામાંકિત વ્યક્તિઓનું બનેલું નથી અને તેમાં નોંધપાત્ર રીતે પ્રતિષ્ઠિત અને સ્વતંત્ર ખાનગી વ્યક્તિઓનો સમાવેશ થાય છે, જેમને રાજ્યના હાથ અને અવાજ તરીકે ગણી શકાય નહીં.

(સી) સરકારને સી.એસ.આઇ.આર. ને બંધનકર્તા નિર્દેશો જારી કરવા માટે સક્ષમ બનાવતી નિયમો અથવા બાય–લોઝમાં કોઈપણ જોગવાઈનો અભાવ.

(ડી) સી.એસ.આઇ.આર. ના કાર્યોને સરકારી અથવા આવશ્યક જાહેર મહત્વના અથવા સરકારી કાર્યો સાથે નજીકથી સંકળાયેલા અથવા લોકોના જીવન માટે મૂળભૂત ગણી શકાય નહીં.

(ઇ) ઐતિહાસિક રીતે, તે સી.એસ.આઇ.આર. ને હસ્તાંતરિત કરાયેલ સરકારી વિભાગ ન હતો. સી.એસ.આઇ.આર. ની સ્થાપના સોસાયટીઝ રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૬૦ હેઠળ નોંધાયેલ સોસાયટી તરીકે કરવામાં આવી હતી. તે સરકારનું કોઈ સંતાન કે વિસ્તરણ નથી.

૧૬. હવે અમે પ્રદીપ કુમાર બિસ્વાસ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય બેંચના નિર્ણયના રેશિયોને આઇ.પી.આર. ની રચના, નિયંત્રણ અને કામગીરી પર લાગુ કરવાનો પ્રયાસ કરીશું. સર્વોચ્ચ અદાલતે, અજય હાસિયા વિ. ખાલિદ મુજીબ સેહરાવર્દી, ૧૯૮૧ (૧) એસ.સી.સી. ૭૨૨ ના કેસમાં સીમાચિહ્નરૂપ બંધારણીય બેંચના નિર્ણય સહિત શ્રેણીબદ્ધ ચુકાદાઓ ધ્યાને લીધા પછી, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"૯૫. બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના વિસ્તરણ પાછળનું દર્શન, જેથી એવી સંસ્થાઓને તેના દાયરામાં સમાવી શકાય કે જે અન્યથા બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થ હેઠળ રાજ્ય ન હોત, તે જાણીતા ન્યાયશાસ્ત્રી એચ.એમ. સીરવાઈએ કોન્સ્ટીટ્યુશનલ લો ઓફ ઈન્ડિયા (સિલ્વર જ્યુબિલી એડિશન વોલ્યુમ ૧) માં દર્શાવેલ છે. "બંધારણનું એવું અર્થઘટન થવું જોઈએ કે શાસન કરવાની સત્તા, પછી ભલે તે ગમે ત્યાં સ્થિત હોય, તે મૂળભૂત બંધારણીય મર્યાદાઓને આધીન હોવી જ જોઈએ..... અનુચ્છેદ ૧૩(૨) હેઠળ ચોક્કસ પ્રકારની રાજ્યની કાર્યવાહી પર પ્રતિબંધ છે. વ્યક્તિગત અધિકારો પર વ્યક્તિગત અતિક્રમણ,

સામાન્ય રીતે કહીએ તો, અનુચ્છેદ ૧૩(૨) હેઠળ આવરી લેવાતું નથી. કારણ કે, જોકે અનુચ્છેદ ૧૭, ૨૩ અને ૨૪ દર્શાવે છે કે ખાનગી વ્યક્તિઓ દ્વારા મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન થઈ શકે છે અને તેમની સામે અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ દાદ ઉપલબ્ધ રહેશે, તેમ છતાં, મોટા ભાગે, અનુચ્છેદ ૧૩(૨) રાજ્યની કાર્યવાહી સામે નિર્દેશિત છે. જાહેર કોર્પોરેશન રાજ્યનું સર્જન હોવાથી, તે ખુદ રાજ્યની જેમ જ બંધારણીય મર્યાદાઓને આધીન છે. બે શરતો જરૂરી છે, એટલે કે, કોર્પોરેશન રાજ્ય દ્વારા નિર્મિત હોવું જોઈએ અને તેણે વ્યક્તિઓના બંધારણીય અધિકારોનું અતિક્રમણ કરવું જોઈએ" (ફકરો [૭.૫૪]). "ન્યાયમૂર્તિ મેથ્યુ દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલી તર્કની આ દિશા, સરકારી નિયંત્રણ જાળવી રાખીને સરકારી વિભાગોમાં થતા કામને વૈધાનિક કોર્પોરેશનોને હસ્તાંતરિત કરીને મોટા પાયે મૂળભૂત અધિકારોની ચોરીને અટકાવે છે. ભારતમાં કંપની કાયદો ચોક્કસ કેસોમાં કોર્પોરેટ પડદો ઉઠાવવા અને વાસ્તવિક કાનૂની વ્યક્તિત્વ પાછળ જોવાની પરવાનગી આપે છે. પરંતુ ન્યાયમૂર્તિ મેથ્યુએ એક અલગ માર્ગ દ્વારા સમાન પરિણામ પ્રાપ્ત કર્યું, એટલે કે, અનુચ્છેદ ૧૩(૨) ની ગર્ભિત બાબતોને બહાર લાવીને" (ફકરો [૭.૫૭ સદર]).

૯૬. રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી શબ્દો બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ માં ઉલ્લેખિત જોવા મળતા નથી. તેમ છતાં તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના દાયરામાં આવે છે તેનું સાદું કારણ એ છે કે જો રાજ્ય કોઈ માધ્યમ કે

એજન્સી સ્થાપવાનું પસંદ કરે છે અને તેને એવી સત્તા, કાર્ય અથવા કાર્યવાહી સોંપે છે જે અન્યથા તેણે પોતે વાપરી હોત અથવા હાથ ધરી હોત, તો એવું કોઈ કારણ નથી કે આવું માધ્યમ કે એજન્સી રાજ્ય જેવી જ બંધારણીય અને જાહેર કાયદાકીય મર્યાદાઓને આધીન શા માટે ન હોવી જોઈએ. જુદા જુદા ન્યાયિક ચુકાદાઓમાં, જે પૈકીના કેટલાંકની અમે સમીક્ષા કરી છે, કોઈપણ કંપની, કોર્પોરેશન, સોસાયટી અથવા કાનૂની અસ્તિત્વ ધરાવતી કોઈપણ અન્ય સંસ્થાને જો રાજ્યનું માધ્યમ કે એજન્સી ગણવામાં આવી હોય, તો તે માત્ર એટલા માટે જ ગણવામાં આવી છે કારણ કે તે રાજ્યનું ઓલ્ટર ઈગો (બીજું સ્વરૂપ), ડબલ અથવા પ્રોક્સી અથવા લિમિટ અથવા સંતાન અથવા લઘુ–અવતાર અથવા પ્રતિનિધિ જીવ અથવા સરોગેટ વગેરે – ગમે તે નામથી ઓળખાય – હોવાનું જણાયું હોય. ટૂંકમાં, ઉપલબ્ધ સામગ્રી એવી સંસ્થાને માત્ર કાયદેસર અને બાહ્ય રીતે પહેરેલો મહોરું અથવા પડદો ધારણ કરેલી ઠરાવવા વાજબી ઠેરવતી હોવી જોઈએ, જેને ભેદવા પર છદ્મવેશે રહેલા રાજ્યના સાચા સ્વરૂપને ભૂંસી શકાતું નથી. ત્યારે તે રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી બને છે.

૯૭. રાજ્યના 'માધ્યમ અથવા એજન્સી' અને 'અન્ય સત્તામંડળો' વચ્ચેનો આ મૂળભૂત અને આવશ્યક તફાવત છે જેને ધ્યાનમાં રાખવો જરૂરી છે. અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળની 'અન્ય સત્તામંડળો' ની અભિવ્યક્તિના

અર્થમાં આવવા માટે સત્તામંડળ એ સુઈ જ્યુરિસ (સ્વતંત્ર કાનૂની સત્તા ધરાવતું) સત્તામંડળ હોવું આવશ્યક છે. એક કાનૂની સંસ્થા, સત્તામંડળ હોવા છતાં, રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી હોવાની કસોટી પણ સંતોષી શકે છે, જે કિસ્સામાં આવા સત્તામંડળને રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી ગણી શકાય પરંતુ તેનાથી ઊલટું નહીં.

૯૮. અમે અમારા તારણોનો સારાંશ નીચે મુજબ આપીએ છીએ:–

(૧) માત્ર કોઈ કાનૂની સંસ્થાને રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી ઠરાવવાથી તે આપોઆપ અનુચ્છેદ ૧૨ માં 'અન્ય સત્તામંડળો' ના અર્થ હેઠળનું સત્તામંડળ બની જતું નથી. સત્તામંડળ બનવા માટે, સદર સંસ્થા કોઈ કાનૂન દ્વારા અથવા કાનૂન હેઠળ રચાયેલી હોવી જોઈએ અને જનતા પ્રત્યેની જવાબદારી અને બંધન સાથે કાર્ય કરતી હોવી જોઈએ. વધુમાં, સદર સંસ્થાનું સર્જન કરનારા કાનૂને તે સંસ્થાને અન્ય લોકો સાથેના તેના સંબંધો અથવા અન્ય લોકોની બાબતો – તેમના અધિકારો, ફરજો, જવાબદારીઓ અથવા અન્ય કાનૂની સંબંધોનું નિયમન કરતા અનુચ્છેદ ૧૩(૨) ના અર્થ હેઠળ કાયદા સમાન કાયદો બનાવવાની અથવા બંધનકર્તા નિર્દેશો જારી કરવાની સત્તા આપી હોવી જોઈએ. જો કાનૂન હેઠળ રચાયેલી હોય, તો સંસ્થાને આવી સત્તાઓ પ્રદાન કરતો અન્ય કોઈ કાનૂન અસ્તિત્વમાં હોવો જોઈએ. બંને કિસ્સાઓમાં, તેને એવા કાર્યો સોંપાયેલા હોવા જોઈએ જે સરકારી હોય અથવા જાહેર મહત્વના હોવાને

કારણે કે લોકોના જીવન માટે મૂળભૂત હોવાને કારણે તેની સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલા હોય અને તેથી સરકારી હોય, આવું સત્તામંડળ રાજ્ય ગણાશે, કારણ કે, જે રાજ્યની સત્તાઓ અથવા વિશેષાધિકારો ભોગવે છે તેણે રાજ્યની મર્યાદાઓ અને જવાબદારીઓને પણ આધીન રહેવું જ જોઈએ. આ મજબૂત વૈધાનિક પ્રકૃતિ અને સત્તાના સ્પષ્ટ સંકેતો – બંધારણીય કે વૈધાનિક, અને લોકોના મૂળભૂત અધિકારોને નુકસાન પહોંચાડવાની તેની સંભાવના અથવા ક્ષમતા છે, જે તેને સત્તામંડળ બનાવે છે; જોકે કોઈ ચોક્કસ કેસમાં, હકીકતો અને સંજોગોના આધારે, કોઈ સત્તામંડળ રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી પણ હોવાનું જણાઈ શકે છે અને તે હદ સુધી તે એકબીજા પર ઓવરલેપ થઈ શકે છે. અજય હાસિયા માં દર્શાવેલ કસોટીઓ ૧, ૨ અને ૪ સરકારી માલિકી અથવા નિયંત્રણનું નિર્ધારણ સક્ષમ બનાવે છે. કસોટીઓ ૩, ૫ અને ૬ એ 'કાર્યાત્મક' કસોટીઓ છે. કસોટીઓના પ્રણેતાએ પોતે એવા શબ્દો વાપર્યા છે જે કોઈ સંસ્થા રાજ્યનું માધ્યમ કે એજન્સી છે કે કેમ તે શોધવા માટે તે કસોટીઓની સુસંગતતા સૂચવે છે. દુર્ભાગ્યે ત્યારબાદ કોઈ સત્તામંડળ રાજ્ય છે કે કેમ તેની ચકાસણી કરવા માટે આ કસોટીઓને સુસંગત ગણવામાં આવી હતી અને આ ભ્રમણા એટલા માટે થઈ કારણ કે રાજ્યના 'માધ્યમ અને એજન્સી' તથા 'સત્તામંડળ' વચ્ચેનો તફાવત સબ–સાયલેન્ટિયો, અજાણતા અને વિચારણા વિના નજરઅંદાજ થઈ ગયો હતો. અમારા મતે, અને 'સત્તામંડળ' ધરાવે છે તેવા અર્થને ધ્યાનમાં રાખતાં, કોઈ સંસ્થા

'સત્તામંડળ' છે કે કેમ તે પ્રશ્નનો જવાબ અજય હાસિયા ની કસોટીઓ લાગુ કરીને આપી શકાય નહીં.

(૨) અજય હાસિયા ના કેસમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી કસોટીઓ કોઈ સંસ્થા રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી છે કે કેમ તે નક્કી કરવાના હેતુ માટે સુસંગત છે. તમામ કસોટીઓનો જવાબ હકારાત્મક હોવો જરૂરી નથી કે એક અથવા બે કસોટીઓનો હકારાત્મક જવાબ પૂરતો થશે નહીં. શાસન સત્તાના વાસ્તવિક સ્ત્રોતને ઓળખવામાં આવા પરિબળોની આવશ્યકતા અને પ્રબળ પ્રકૃતિના આધારે તે સંબંધિત પરિબળો પૈકીના એક અથવા વધુના સંયોજન પર નિર્ભર રહેશે, જો જરૂર પડે તો સંબંધિત સંસ્થાને છદ્માવરણ આપતા મહોરાંને હટાવીને અથવા પડદો ઉઠાવીને. જ્યારે કોઈ સંસ્થા સ્વતંત્ર કાનૂની અસ્તિત્વ ધરાવતી હોય, ત્યારે તેને રાજ્ય ઠરાવવામાં આવે તે પહેલાં, તેને તેવું કહેનાર વ્યક્તિએ તેને રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી ઠરાવવા માટે સરકારની વ્યાપક હાજરી અથવા સરકારના ઊંડા અને વ્યાપક નિયંત્રણ વિશે અદાલતને સંતોષ આપવો આવશ્યક છે. સી.એસ.આઇ.આર., શું 'રાજ્ય' છે."

૧૭. સર્વોચ્ચ અદાલતે અજય હાસિયા ના સિદ્ધાંતોને વધુ પરિષ્કૃત કર્યા. સંબંધિત સંસ્થાઓના સાચા સ્વરૂપને ઓળખવા માટે અદાલતે "પડદો ઉઠાવવાના" સિદ્ધાંતને અપનાવ્યો. તેણે ઠરાવ્યું કે જોકે "રાજ્યનું માધ્યમ અથવા એજન્સી" શબ્દો અનુચ્છેદ ૧૨ માં દેખાતા નથી, તેમ છતાં તે તેના દાયરામાં આવે છે. તેનો તર્ક એ છે કે જો રાજ્ય કોઈ માધ્યમ બનાવે

છે અને તેને એવા કાર્યો સોંપે છે જે રાજ્ય અન્યથા પોતે બજાવતું હોત, તો આવી સંસ્થા બંધારણીય મર્યાદાઓને આધીન હોવી જ જોઈએ. અદાલતે રાજ્યના 'માધ્યમ અથવા એજન્સી' અને 'અન્ય સત્તામંડળો' વચ્ચે પણ ભેદરેખા દોરી હતી.

૧૮. કોઈ સંસ્થાને સત્તામંડળ ગણવા માટે, તેણે ઘણા માપદંડો સંતોષવા આવશ્યક છે:

• તે કાનૂન દ્વારા અથવા કાનૂન હેઠળ રચાયેલી હોવી જોઈએ.

• તેણે જનતા પ્રત્યેની જવાબદારીઓ અને બંધનો સાથે કાર્ય કરવું આવશ્યક છે.

• સર્જન કરનારા કાનૂને સંસ્થાને જનતા સાથેના તેના સંબંધો અથવા તેમની કાનૂની બાબતોનું નિયમન કરતા કાયદો બનાવવાની અથવા બંધનકર્તા નિર્દેશો જારી કરવાની (અનુચ્છેદ ૧૩(૨) હેઠળ કાયદા સમાન) સત્તા આપેલી હોવી જોઈએ.

• તેને એવા કાર્યો સોંપાયેલા હોવા જોઈએ જે સરકારી હોય અથવા તેની સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલા હોય (એટલે કે, જાહેર મહત્વના અથવા લોકોના જીવન માટે મૂળભૂત હોય).

૧૯. આવા સત્તામંડળને રાજ્ય ગણવામાં આવે છે કારણ કે "જે રાજ્યની સત્તાઓ અથવા વિશેષાધિકારો ભોગવે છે તેણે રાજ્યની મર્યાદાઓ અને જવાબદારીઓને પણ આધીન રહેવું જ જોઈએ." આ મજબૂત વૈધાનિક

સ્વરૂપ અને સત્તાના સ્પષ્ટ સંકેતો (બંધારણીય કે વૈધાનિક) તથા મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરવાની તેની સંભાવના એ બાબત છે જે કોઈ સંસ્થાને 'સત્તામંડળ' તરીકે પાત્ર બનાવે છે, જોકે ચોક્કસ હકીકતલક્ષી પરિસ્થિતિઓમાં તે માધ્યમો અથવા એજન્સીઓ સાથે ઓવરલેપ થઈ શકે છે.

૨૦. સી.એસ.આઇ.આર. ના પાસાઓથી વિપરીત અને ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને સામાવાળા–આઇ.પી.આર. પર લાગુ કરતાં, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે, ઐતિહાસિક રીતે, સામાવાળા–આઇ.પી.આર. એ કાનૂન હેઠળ રચાયેલી સંસ્થા છે જેના મૂળ એટોમિક એનર્જી એક્ટ, ૧૯૬૨ માં રહેલા છે. તેને સરકાર દ્વારા ૧૦૦% ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે. સામાવાળા–આઇ.પી.આર. દ્વારા કરવામાં આવતી શોધો અને પેટન્ટ સદર અધિનિયમની કલમ ૨૦ ના નિયંત્રણોને આધીન છે અને તે જનતા પ્રત્યે જવાબદારીઓ અને બંધનો ધરાવે છે. ડી.એ.ઇ. સામાવાળા–આઇ.પી.આર. પર સંપૂર્ણ નિયંત્રણ ધરાવે છે અને સામાવાળા–આઇ.પી.આર. એ પાલન કરવા માટે જરૂરી જણાય તેવા નિર્દેશો જારી કરી શકે છે. સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ની સ્થાપના ડી.એ.ઇ. દ્વારા કરવામાં આવી હોવાથી, જેની રચના ભારતના લોકો માટે અણુ ઊર્જાના વિકાસ, નિયંત્રણ અને ઉપયોગ માટે કરવામાં આવી છે, તેથી આઇ.પી.આર., તેને આગળ વધારવા માટે, ફ્યુઝન એનર્જીને આગળ ધપાવીને, ઉદ્યોગો માટે પ્લાઝમા ટેકનોલોજી વિકસાવીને, પીએચ.ડી. પ્રોગ્રામ્સ ઓફર કરીને,

અને સામાજિક લાભ માટે રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટમાં જોડાઈને જનતાની સેવા કરે છે. તે વ્યક્તિઓના અધિકારો, ફરજો અને જવાબદારીઓનું નિયમન કરતા અનુચ્છેદ ૧૩(૨) હેઠળ કાયદા સમાન બંધનકર્તા નિર્દેશો જારી કરવાની સત્તા ધરાવવાની કસોટી પણ સંતોષે છે. સામાવાળા–આઇ.પી.આર. રાજ્યની સત્તાઓ અને વિશેષાધિકારો પણ ભોગવે છે અને તેની જવાબદારીઓને આધીન છે. તે સરકારની અનામત નીતિનું પાલન કરે છે, અને સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા પગાર સુધારાઓ તેના કર્મચારીઓને લાગુ પડે છે.

૨૧. ડિવિઝન બેંચે, પ્રદીપ કુમાર બિસ્વાસ (ઉપર મુજબ) ના ઉપરોક્ત નિર્ણયનો સંદર્ભ આપતી વખતે, ઉપરોક્ત ચર્ચા અને તારણોમાં ઊંડાણપૂર્વક વિચારણા કરી નથી. આમ, સામાવાળા–આઇ.પી.આર. ના સ્થાપિત પાસાઓ અને સી.એસ.આઇ.આર. થી વિશિષ્ટ લક્ષણો પરથી, અમે માનીએ છીએ કે આઇ.પી.આર. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ હેઠળ "રાજ્ય" ના અર્થમાં આવે છે. હિમાંશુ દિનેશચંદ્ર પારેખ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ડિવિઝન બેંચની તેનાથી વિરુદ્ધની જાહેરાત રદ કરવામાં આવે છે. સંદર્ભનો તદનુસાર જવાબ આપવામાં આવે છે.

૨૨. રજિસ્ટ્રીએ શીર્ષકવાળી લેટર્સ પેટન્ટ અપીલને આવો રોસ્ટર સોંપાયેલ બેંચ સમક્ષ લિસ્ટ કરવાની રહેશે.

સહી /–

(એ. એસ. સુપેહિયા, ન્યાયમૂર્તિ)

સહી /–

(અનિરુદ્ધ પી. માયી, ન્યાયમૂર્તિ)

સહી /–

(પ્રણવ ત્રિવેદી, ન્યાયમૂર્તિ)

એન.વી.મેવાડા/૧

This judgment has been translated using an AI–assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========